

Kristian Gerner (red.), *Vad hade hänt om... Åtta kontrafaktiska historier* (Lund: Historiska Media 2015). 218 s.

Kontrafaktisk historieskrivning kan beskrivas som ett möte mellan historievetenskapen och den historiska fiktionen. Utgångspunkten är en tankelek, där någon händelse i det förflutna ges en annan utgång som resulterar i en alternativ samtid och framtid. För historiker bottnar övningen i en reaktion mot en deterministisk historiesyn, i vilken historiens aktörer är struktureras fångar, genom att i stället lyfta valsituationers och slumpens betydelse.

I denna bok medverkar åtta historiker och journalister med varsin essä om vad som skulle kunna ha varit om historien vid ett givet tillfälle tagit en annan vändning. Den vägledande principen har varit vad historikern Richard Evans kallar "minimala omskrivningar" av händelseförlopp, som fokuserar på enskilda aktörers valmöjligheter men avstår från att ändra på grundläggande politiska förutsättningar eller lägga till information som de historiska aktörerna inte hade. I övrigt ges fantasin fria tyglar. I somliga exempel får dessa justeringar av faktiska händelseförlopp världshistoriska konsekvenser – allra mest ödesdigra i Kim Salomons alternativa Kubakris, där det förödande kärnvapenkriget utlöses genom lägre befälhavares felbedömningar, för rättvisans skull på både amerikanskt och sovjetiskt håll. I andra exempel ändrar de alternativa scenarierna inte nämnvärt historiens gång. I Monica Braws essä avstår president Truman från att utplåna Hiroshima och Nagasaki. I stället demonstreras atombomben inför inbjudna experter. Men det som föranleder Japans kapitulation är Sovjets invasion av Manchuriet, snarare än vetskap om domedagsvapnet. Varför det sovjetiska ingripandet skulle ha gjort kapitulationen oundviklig inom loppet av dagar framgår inte. Då det kontrafaktiska scenariot inte avstyr kalla krigets terrorbalans är den enda påtagliga skillnaden från den faktiska historien de civila människoliv som skonas.

Ämnesvalen domineras av 1900-talets dramatik, i synnerhet den internationella historien. Två essäer, av Staffan Skott respektive Klas-Göran Karlsson, är skrivna utifrån ett scenario i vilket kuppen mot Michail Gorbatjov 1991 genomfördes mer målmedvetet och därmed hejdade Sovjetunionens kollaps. Kristian Gerners bidrag är en tankelek utifrån det välvilliga antagandet att Lavrentij Berias seger i maktkampen efter Stalins död skulle ha inneburit en liberalisering av Sovjetunionen och dess satellitstater, vilket skulle ha medfört kalla krigets slut och på sikt Sovjetunionens upplösning. Därmed tänks ett EU, omfattande såväl Väst- som Östeuropa, lett av ett återförenat Tyskland, ha kunnat uppstå redan på 1950-talet. Per T. Ohlssons essä lyfter fram betydelsen av poliskommissarie A.G. Kempes rådiga ingripande vid arbetardemonstrationen utanför riksdagshuset i Stockholm den 21 april 1917 för Sveriges konsensuspräglade politiska utveckling genom att skissera en alternativ historia i skuggan av massivt polisvåld och påföljande repression. Först på 1970-talet dämpas den politiska oron och historien så att säga återgår till välbekanta krisuppgörelser och folkhemsbygge, med Torekovskompromiss och ett 40 år försenat Saltsjöbadsavtal. Såväl Gerners som Ohlssons exempel visar, måhända oavsiktligt, på den teleologiska historieskrivningens makt över den kontrafaktiska tankeleken.

Undantag från 1900-talets dominans utgörs av Daniel Rydéns essä om vad som kunde ha skett om den liberalt sinnade kronprins Friedrich hade accepterat Preussens krona 1862 och styrt bort från den *Sonderweg* som mynnade ut i första världskriget, samt Dick Harrisons bidrag om de möjliga följderna av ett franskt beslut att dra sig ur trettioåriga kriget redan 1636. Det senare exemplet bjuder på ett tänkvärt resonemang om den kontrafaktiska historieskrivningens begränsningar. Medan övriga skribenter framhåller betydelsen av tillfälligheters spel menar Harrison att långtifrån alla händelseförlöpp och avgörande beslut går att lägga till grund för kontrafaktiska experiment. Utgången av enskilda fältslag kan enkelt ändras i en sådan tankelek, men det blir svårare om man analyserar det slags beslut som inte fattades på stundens ingivelse utan mot bakgrund av noggranna kalkyler, såsom defenestrationen i Prag 1618 eller det senare svenska inträdet i kriget. "De handlingar vi i vår historielek söker omintetgöra retroaktivt var alldeles för väl planerade och förberedda." (s. 53) Alltför många aktörer önskade kriget alltför innerligt för att det skulle gå att avvärja. Däremot ökar möjligheten till bärkraftig kontrafaktisk spekulation när det gäller deltagande staters möjlighet att dra sig ut ur kriget, om förutsättningarna för det upplevdes som gynnsamma. Här kan man tänka sig att ett franskt utträde med dito strypta subsidier eller ett för Axel Oxenstierna acceptabelt kejsarligt fredsbud mycket väl kunde ha lett till en tidigare fred, som i förlängningen ändrat förutsättningarna för 1640-talets svenska anfallskrig mot Danmark.

Essäerna är tänkvärda, även om inte alla övertygar som sannolika scenarier, antingen för att de minimala omskrivningarna ges för långtgående konsekvenser eller för att de, paradoxalt nog, förutsätter senare händelser och fenomen som rimligen torde ha försvårats eller ointetgjorts av den omskrivna historien. Likväl utgör de en nyttig påminnelse om de begränsningar som deterministiska efterhandsperspektiv medför, som riskerar skymma de valmöjligheter historiska aktörer stod inför och de möjliga följderna därav.

Södertörn högskola

ERIK SJÖBERG

Olivia Ekman, *Att släcka ljungeldar: Medikaliseringen av eklampsi i Sverige 1840–1930* (Umeå: Umeå universitet, Institutionen för idé- och samhällsstudier 2015). 130 s.

Varje minut dör en kvinna av graviditets- eller förlossningskomplikationer. En av dessa dödsorsaker är (pre)eklampsi, oftast kallad havandeskapsförgiftning. Idéhistorikern Olivia Ekman har i sin licentiatavhandling undersökt medikaliseringen av eklampsi i Sverige under åren 1840–1930. Valet av tidsperiod har gjorts med anledning av att eklampsi under dessa år återkommande diskuterades i medicinska tidskrifter. Studiens slutår motiveras med att eklampsi omkring 1930 blev en del i den preventiva vården. Syftet med licentiatavhandlingen är "att undersöka medikaliseringsprocessen av eklampsi i Sverige mellan 1840 och 1930" (s. 9). För att uppnå detta undersöks mer precist vilka teorier som fanns kring orsakerna till eklampsi, vilka behandlingsmetoder som användes och hur läkarna argumenterade för de olika behandlingsmetoderna. Till sin hjälp har Ekman Peter Conrads medikaliseringbegrepp bestående av tre nivåer där fokus ligger på nivå ett och två: konceptualisering och institutionalisering. Ekman vill alltså undersöka hur en diagnos skapas, men också hur eklampsi hanteras och behandlas inom vården.

Det mesta av källmaterialet hämtas från tidskrifterna *Hygiea*, *Allmänna Svenska Läkartidningen/Svenska Läkartidningen*, *Jordemodern* och *Eira*. Antalet artiklar från de nämnda tidskrifterna som ska undersökas är 59, men i referenslistan finns endast 37 av dessa med och fördelar sig enligt följande: *Eira* (1 artikel), *Jordemodern* (3 artiklar), *Allmänna Svenska Läkartidningen/Svenska Läkartidningen* (12 artiklar) och *Hygiea* (21 artiklar). Det hade underlättat för läsaren om litteraturlistan hade delats upp i tryckt källmaterial respektive forskningslitteratur. Samtidigt som tyngdpunkten ligger på de medicinska artiklarna utlovas försök att täcka in den medicinska praktiken